

Oamk Journal

Oulun ammattikorkeakoulun julkaisu

Tämä on alkuperäisen julkaisun rinnakkaistallenne. Rinnakkaistallenne saattaa erota alkuperäisestä sivutuksestaan ja painoasultaan.

This is an electronic reprint of the original publication. This version may differ from the original in pagination and typographic detail.

Käytä viittauksessa alkuperäistä lähdettä/Please cite the original version:

Liikanen, S-L. & Tervonen, H. 2023. ”Joillakin perheillä on hätä ja nälkä” – hyvinvointia, osallisuutta ja pärjäämistä Pohjois-Pohjanmaalle. Oamk Journal 162/2023. <http://urn.fi/urn:nbn:fi-fe20231214154316>

METATIEDOT

Tyyppi: Artikkel

Julkaisija: Oulun ammattikorkeakoulu

Julkaisunumero: 162/2023

Julkaisuvuosi: 2023

Tekijätiedot: Liikanen Sanna-Liisa, Tervonen Harriet

Oikeudet: [CC BY-SA 4.0](https://creativecommons.org/licenses/by-sa/4.0/) (pl. kuva)

Kieli: suomi

Pysyvä osoite: <http://urn.fi/urn:nbn:fi-fe20231214154316>

Tiivistelmä: Artikkelissa esitellään ESR-osarahoittama HOP – Hyvinvointia, osallisuutta ja pärjäämistä -hanke, joka on aloittanut toimintansa Pohjois-Pohjanmaalla vuonna 2023. Diakonia-ammattikorkeakoulun hallinnoimassa hankkeessa Oulun ammattikorkeakoulu/Pohjois-Suomen sosiaalialan osaamiskeskus (POSKE) on osatoteuttaja yhdessä Vaalan kunnan kanssa. Hankkeen aikana kehitetään ja pilotoidaan työmenetelmiä ja välineitä haastavassa elämäntilanteessa olevien hyvinvoinnin, osallisuuden ja taloudellisen pärjäämisen tukemiseksi. Artikkelissa keskitytään hyvinvoinnin, osallisuuden ja pärjäämisen käsitteiden avaamiseen. Nämä käsitteet ovat alkuvuonna 2024 tehtävän tiedonkeruun teoreettinen perusta. Tiedonkeruu toteutuu Vaalassa ja hankkeen yhteistyökunnissa. Kerätyn tiedon pohjalta rakentuu kuntakohtainen toiminta ja kehittämistyö. Hankkeen edetessä on tavoitteena kirjoittaa useampia artikkeleita liittyen hankkeen teemoihin, jotka ovat hyvinvointi, osallisuus ja pärjääminen.

”Joillakin perheillä on hätä ja nälkä” – hyvinvointia, osallisuutta ja pärjäämistä Pohjois-Pohjanmaalle

18.12.2023 - Liikanen Sanna-Liisa, Tervonen Harriet

ESR-osarahoittaman HOP – Hyvinvointia, osallisuutta ja pärjäämistä -hankkeen tavoitteena on tukea pohjoispohjalaisten ihmisten ja perheiden hyvinvointia ja arkea. Artikkelissa avataan hankkeen nimessä olevia käsitteitä pärjääminen, osallisuus ja hyvinvointivaje.

Joillakin perheillä on huoli pärjäämisestä. Köyhässä elämäntilanteessa eläminen vaikuttaa heikentävästi hyvinvointiin. (Kuva: JackF/iStockphoto.com)

HOP – Hyvinvointia, osallisuutta ja pärjäämistä -hankkeessa ihmisen hyvinvointia tarkastellaan Erik Allardtin hyvinvointiteorian avulla. Allardt jäsentää hyvinvointia perustarpeiden kautta. Hyvinvointi rakentuu paitsi toimeentuloa ja arkea turvaavista resursseista (Having), myös sosiaalisista suhteista (Loving) ja mahdollisuuksista itsensä toteuttamiseen (Being). Jotta ihminen voi saavuttaa hyvinvoinnin, tulee kaikkien edellä

mainittujen ulottuvuuksien toteutua ainakin jossakin määrin. [1] Kun ihmisellä on hallinnantunne elämäänsä, on merkityksellisyyden lähteitä helpompi löytää [2].

Taloudellinen niukkuus ja köyhässä elämäntilanteessa oleminen vaikuttavat monin tavoin hyvinvointiin. Oikeus toimeentuloon on perusoikeus, josta säädetään paitsi Suomen perustuslaissa [3], myös kansainvälisissä sopimuksissa. Suomessa on suhteellisesti vähän köyhyys- tai syrjäytymisriskissä olevia ihmisiä verrattuna moniin muihin Euroopan maihin. Kuitenkin yli 15 prosenttia suomalaisista elää köyhyys- tai syrjäytymisriskissä. [4] Yli kymmenen prosenttia maamme lapsista ja nuorista elää perheissä, joissa on taloushuolia. [5]

Taloudellinen pärjääminen

Taloudelliseen pärjäämiseen kuuluvat turvattu toimeentulo ja se, että pystymme elämään oman näköistä arkea ja olemaan osallisia yhteiskunnassa. Haluamme tuoda köyhyys- ja pärjäämiskeskusteluun toivon näkökulman, joten käytämme ilmaisua köyhä elämäntilanne. Elämäntilanne on väliaikainen, ja liitämme siihen myös mahdollisuuden elämäntilanteen kohenemiseen ja pärjäämisen vahvistumiseen. [6]

Toimeentulon viimesijainen turva on Kelan myöntämä perustoimeentulotuki [7], joka on tarkoitettu lyhytaikaiseksi tueksi. Erityisesti pitkittyessään toimeentulotukiasiakkuus on köyhyysriski. Tukea voi saada, jos tai kun henkilön ja perheen käytettävissä olevat tulot ja varat eivät riitä peruselämisen menoihin. Hyvinvointialueen sosiaalityö voi myötää täydentävää ja ehkäisevää toimeentulotukea. Perheen tukemisen lyhytaikaisella toimeentulotuella voi nähdä myös lastensuojelutarpeen puskurina [8].

Tilastot kertovat, että Pohjois-Pohjanmaalla kuntien pienituloisuusaste on suurempi kuin maassa keskimäärin. Sen sijaan toimeentulotukea haetaan keskimääräistä harvemmin ja sitä saadaan vähemmän [9]. Tutkimusten mukaan toimeentulotuki on alikäytetty etuus [10]. Myös Minun arkeni ja elämäni -kyselyyn vastanneet kertoivat pyrkivänsä pärjäämään mahdollisimman pitkään itsenäisesti, ehkä jopa tinkien välttämättömistä menoista, kuten terveellisestä ravinnosta tai lääkkeistä [11].

”Jatkuvasti saa laskea riittääkö tulot laskuihin, lääkkeisiin tai ruokaan.” [11]

Osallisuus rakentuu vuorovaikutuksessa

Osallisuuden kokemus on keskeinen osa ihmisen hyvinvointia. Siinä voidaan nähdä neljä osatekijää: kuuluminen itselle tärkeään ryhmään tai yhteisöön, päivittäisten tekemisten merkityksellisyys, hallinnantunne itselle merkityksellisissä asioissa sekä mahdollisuus osallistua yhteisiin tekemisiin ja vaikuttaa elinympäristöön. [12]

Osallisuus ei ole rakenteellinen eikä yksilöllinen ominaisuus, vaan kokemuksena se rakentuu vuorovaikutuksessa ihmisten sekä ihmisten ja luonnon välillä [13]. Osallisuus on toimimista ja osallistumista suhteissa, joissa vapaudet ja oikeudet vaihtelevat, mikä vaikuttaa siihen, miten ihminen pystyy ja tulkitsee pystyvänsä vaikuttamaan tarpeisiinsa ja resursseihinsa [12].

Osallisuutta heikentävät tekijät eivät ole useinkaan yksilön vastuulla. Osallisuus riippuu sekä yksilön yhteiskunnallisesta asemasta että yhteiskunnassa vallitsevista asenteista eli siitä, mitä ja kenen tekemistä pidetään merkityksellisenä ja arvokkaana. Osallisuuden vahvistumisen keskeisenä tekijänä on, että ihminen tulee kuulluksi ja nähdyksi hänen tilanteestaan, toiveista, tavoitteista ja tarpeistaan. [12]

Taloudellinen niukkuus tuottaa hyvinvointivajetta

Hyvinvointi voidaan nähdä tarveperustaisena tilana, jossa ihminen saa perustarpeensa tyydytetyksi. Hyvinvoinnin käsitteeseen liitetään ihmisen elämän materiaaliset, sosiaaliset ja henkiset osa-alueet, kuten riittävä toimeentulo, terveys, sosiaaliset suhteet, itsensä toteuttaminen ja yleinen tyytyväisyys elämään. [14]

Tiukka taloudellinen tilanne aiheuttaa stressiä ja haastaa luottamuksen tulevaisuuteen [2]. Taloudellinen niukkuus tuottaa hyvinvointivajetta, jossa yksilö tai perhe kärsii puutetta usein sekä aineellisesta että aineettomasta resurssista, sillä toisen resurssin puute heikentää myös toisen mahdollisuuksia. [14] Taloudellinen niukkuus voi estää esimerkiksi harrastustoiminnan, mikä kaventaa sosiaalisia suhteita ja rajoittaa siten ihmisen mahdollisuuksia aktiiviseen toimijuuteen [15].

HOP-hankkeessa vahvistetaan paikallista yhteistyötä ja edistetään pohjoispohjanmaalaisten yksilöiden ja perheiden hyvinvointia ja pärjäämistä

Oulun ammattikorkeakoulu on osatoteuttajana Diakonia-ammattikorkeakoulun hallinnoimassa HOP – Hyvinvointia, osallisuutta ja pärjäämistä -hankkeessa. Hankkeessa on mukana myös Pohjois-Suomen sosiaalialan osaamiskeskus POSKE, joka toimii Pohjois-Pohjanmaalla Oamkissa. Hankkeen toinen osatoteuttaja on Vaalan kunta ja yhteistyökumppaneita ovat li, Nivala ja Livokas ry Pudasjärvellä.

Yhteiskunnallisten muutosten seurauksena hyvinvoinnin, osallisuuden ja pärjäämisen haasteet lisääntyvät erityisesti niiden ihmisten keskuudessa, joiden resurssit ovat entisestään niukat ja joiden luottamus sekä omaan pärjäämiseen että yhteiskunnan tarjoamaan palvelujärjestään on rapautunut. HOP-hankkeessa kerätään tietoa ja lisätään ymmärrystä huono-osaisuudesta ja selvennetään palveluiden katvealueita. Lisäksi hankkeen aikana kehitetään, testataan ja pilotoidaan työmenetelmiä haastavassa elämäntilanteessa elävien ihmisten hyvinvoinnin, osallisuuden sekä taloudellisen pärjäämisen tukemiseen. Tavoitteiden saavuttamiseksi tuetaan paikallista yhteistyötä ja vahvistetaan ammattilaisten ja eri toimijoiden osaamista.

Yhteistyössä hankkeen yhteistyökumppaneiden kanssa räätälöidään kunkin yhteistyökumppanin tarpeista lähtevää koulutusta, rakennetaan yhteiskehittämisen verkostoja ja rakenteita sekä kokeillaan erilaisia osallistamisen ja ohjauksen toimintamalleja hyvinvoinnin, osallisuuden ja pärjäämisen vahvistumiseen.

Hankkeen tavoitteisiin pyritään vastaamaan neljällä työpaketilla. Työpaketti 1:n tuloksena valmistuvat kuntakohtaiset selvitykset heikoimmassa asemassa olevista asukkaista ja heidän palvelutarpeistaan. Työpaketti 2:ssa syntyy yhteiskehittämisen tuloksena kuntakohtaiset palvelumallit ja toimintojen kehittämisen suuntaviivat kokeilujen avulla. Työpaketti 3:ssa keskitytään ammattilaisten osaamisen vahvistumiseen. Työpaketti 4:n keskiössä on hankkeeseen osallistuneiden asukkaiden osallisuuden vahvistuminen ja kehittäjäasiakastoiminta. Viidennen työpaketin muodostaa viestintä.

Tässä artikkelissa keskityttiin hyvinvoinnin, osallisuuden ja pärjäämisen käsitteiden avaamiseen. Käsitteet toimivat alkuvuonna 2024 tehtävän tiedonkeruun teoreettisena

perustana. Tiedonkeruu toteutuu Vaalassa ja hankkeen yhteistyökunnissa. Kerätty tieto on pohjana kuntakohtaiselle toiminnalle ja kehittämistyölle.

Vuoden 2024 alussa HOP-hankkeessa tuotetaan toinen artikkeli, jonka aiheena on lapsiperheköyhyys.

Sanna-Liisa Liikanen

erityisasiantuntija, sosiaalityön väitöskirjatutkija
Pohjois-Suomen sosiaalialan osaamiskeskus Poske

Harriet Tervonen

lehtori, sosiaalityön väitöskirjatutkija
Hyvinvointi ja kulttuuri
Oulun ammattikorkeakoulu

Lähteet

[1] Helne, T. 2023. Edelläkävijä Erik Allardt. Miksi Allardt'n hyvinvointiajattelu sopii nimenomaan kestävän hyvinvoinnin tutkimukseen? Yhteiskuntapolitiikka 88 (2), 159–167. Hakupäivä 10.11.2023. <https://www.julkari.fi/handle/10024/146468>

[2] Isola, A-M., Turunen, E. & Hiilamo, H. 2016. Miten köyhät selviytyvät Suomessa? Yhteiskuntapolitiikka 81 (2), 150–160. Hakupäivä 10.11.2023. <https://urn.fi/URN:NBN:fi-fe201604149621>

[3] Suomen perustuslaki 731/1999. Finlex. Hakupäivä 10.11.2023. <https://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/1999/19990731>

[4] Saarinen, E. (toim.) 2023. Köyhyysvahti. Suomen köyhyysraportti 2023. Suomen köyhyyden vastainen verkosto EAPN-Fin. Hakupäivä 10.11.2023. <https://www.eapn.fi/wp-content/uploads/2023/10/EAPN-FIN-Koyhyysvahti-2023.pdf>

[5] Ilmakunnas, I., Kauppinen, T. & Moisio, P. 2020. Huono-osaisuus jatkuu sukupolvelta toiselle: Tarkastelussa nuorten aikuisten toimeentulotukiasiakkuus. Teoksessa J. Kallio & M. Hakovirta (toim.) Lapsiperheiden köyhyys ja huono-osaisuus. Tampere: Vastapaino, 199–224.

[6] Tammelin, M. 2023. Perheen arki, vanhemmuus ja hyvinvointi. Esitys. Samalta viivalta Oulu tilaisuus 1.6.2023.

[7] Laki toimeentulotuesta 1412/1997. Finlex.
<https://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/1997/19971412>

[8] Juvonen, T. & Marttila, A-M. 2023. Täydentävän ja ehkäisevän toimeentulotuen yhteys lastensuojelun kysyntään. Kirjallisuuskatsaus. Laurea-julkaisut 201. Laurea-ammattikorkeakoulu. Hakupäivä 10.11.2023. <https://urn.fi/URN:ISBN:978-951-799-552-8>

[9] Sotkanet.fi, Tilasto- ja indikaattoripankki. 2023. Kunnan yleinen pienituloisuusaste, perustoimeentulotukea vuoden aikana saaneet 25–64-vuotiaat, % vastaavan ikäisestä väestöstä, varsinainen toimeentulotuki kotitaloutta kohden, eur/kk (reaalihinnoin). 2023. Terveyden ja hyvinvoinnin laitos. Hakupäivä 24.10.2023.
https://sotkanet.fi/sotkanet/fi/taulukko/?indicator=s_Ytstb1CLi2TDKy1jW0NLIozQYA®ion=s07MtDbxjrcwBQA=&year=sy5ztjbS0zUEAA==&gender=t&abs=f&color=f&buildVersion=3.1.1&buildTimestamp=202309010633

[10] Mattila, H., Laatu, M., Näsi, E., Heinonen, H-M., Korpela, T., Tervola, J., Joensuu, M. & Unkila, K. 2021. Asiakasnäkökulma sosiaaliturvan monimutkaisuuteen. Teoksessa L. Virrankari, H. Mattila, P. Saikku, E. Sihvonen & J. Tervola (toim.) Tutkimuskatsaus Suomen sosiaaliturvan monimutkaisuuteen. Sosiaaliturvakomitean julkaisuja 2021:1. Valtioneuvosto. Hakupäivä 10.11.2023. <http://urn.fi/URN:ISBN:978-952-00-5434-2>

[11] Minun arkeni ja elämäni Pohjois-Pohjanmaalla. Pohjoispohjalaisten kokemuksia hyvinvoinnista ja sen osa-alueista touko-kesäkuussa 2021. 2022. Pohjois-Pohjanmaan hyvinvointialue. Hakupäivä 24.10.2023. https://pohde.fi/wp-content/uploads/2023/02/Minun-arkeni-ja-elamani-2021_Raportti-15.5.2022.pdf

[12] Isola, A.-M., Kaartinen, H., Leemann, L., Lääperi, R., Schneider, T., Valtari, S. & Keto-Tokoi, A. 2017. Mitä osallisuus on? Osallisuuden viitekehystä rakentamassa. Työpaperi 2017/33. Terveyden ja hyvinvoinnin laitos, Helsinki. Hakupäivä 10.11.2023.
<https://urn.fi/URN:ISBN:978-952-302-917-0>

[13] Hirvilampi, T. 2014. Kestävän hyvinvoinnin jäljillä. Ekologisten kysymysten integroiminen hyvinvointitutkimukseen. Sosiaali- ja terveysturvan tutkimuksia 136. Kelan tutkimusosasto, Helsinki. Hakupäivä 13.11.2023. <http://hdl.handle.net/10138/154175>

[14] Hakovirta, M. & Kallio, J. (toim.) 2020. Lapsiperheiden köyhyys & huono-osaisuus. Tampere: Vastapaino.

[15] Pelastakaa Lapset. 2023. Lapsen ääni 2023. Hakupäivä 10.11.2023.

<https://www.pelastakaalapset.fi/wp-content/uploads/2023/10/lapsen-aani-2023.pdf>